

‘Ο «νεο-ορθόδοξος» σκοταδισμός

1. Μαρξισμός και θρησκευτική ιδεολογία

«Ο Ένας Θεός δεν θά προέκυπτε ποτέ χωρίς τον Ένα Βασιλιά, τό μοναδικό, πού ἐλέγχει τήν πληθώρα τών φυσικῶν φαινομένων και ἐξασφαλίζει τή συνοχή τών φυσικῶν δυνάμεων πού ἀντιπαλεύουν μεταξύ τους, Θεός, είναι ἀπλά ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Ἐνός πού φαινομενικά ἡ πραγματικά ἐξασφαλίζει τή συνοχή ἀνάμεσα στά άτομα πού ἀντιπαλεύουν λόγω τών ἀντιθετικῶν τους συμπεριόντων, δεσπότη τῆς Ἀνατολῆς», ἔγραφε ὁ Ἐνγκελς τὸ 1846, σ' ἕνα γράμμα του στόν Μάρξ!.

Ἡ θέση αὐτή συνάγεται ἄμεσα ἀπό τόν ἴδιο τό βασικό πυρήνα, ἀπό τό θεμελιώδες συμπέρασμα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας: Ὅτι δηλαδή κινητήρια δύναμη τῆς ἱστορίας είναι ἡ πάλη τών τάξεων, πού θεμελιώνεται στοὺς υἱλικούς ὅρους ὑπαρξῆς τῆς κοινωνίας. Οἱ μορφές τῆς συνειδήσεως και οἱ θεωρητικῆς ἀποκροταλώσεις και κατασκευές δέν ἔχουν μιά δική τους αὐτόνομη ἢ αὐτοδύναμη ὑπαρξή και ἐξέλιξη, ἀλλά συναρτῶνται και ἀντανακλοῦν τοὺς υἱλικούς αὐτοὺς ὅρους ὑπαρξῆς τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐξέλιξη τους καθορίζεται ἀπό τή συνολική πάλη τών τάξεων και τῆς σχέσεως κοινωνικῆς ἐξουσίας πού διαμορφώνονται μέσα σ' αὐτήν.

«Ἀκόμα και οἱ φαντασμαγορίες μέσα στό ἀνθρώπινο μυαλό είναι ἐξιδανικεύσεις πού πηγάζουν ἀναγκαστικά ἀπό τό προτσέσο τῆς υἱλικῆς ζωῆς τους... Γι' αὐτό ἡ ἠθική, ἡ θρησκεία, ἡ μεταφυσική και ὅλα τά ὑπόλοιπα τῆς ιδεολογίας, καθῶς και οἱ μορφές συνειδήσεως πού ἀντιστοιχοῦν σ' αὐτά, χάνουν ἀμέσως κάθε

ἐπίφαση αὐτονομίας. Αὐτές δέν ἔχουν ἱστορία, δέν ἔχουν ἐξέλιξη»².

Οἱ θεμελιώδεις αὐτές θέσεις τοῦ μαρξισμοῦ δέν ἀντιμάχονται μόνο τό θρησκευτικό ἰδεαλισμό πού παρουσιάζει τήν ἐξέλιξη τοῦ κόσμου σάν ἀποτέλεσμα τῆς βούλησης τών θεῶν. Ἀντιμάχονται και τόν «ἰδεαλισμό τοῦ προσώπου», ὅλες δηλαδή ἐκεῖνες τῆς θεωρίες και ἀπόψεις πού βρίσκονται και μέσα στή θρησκευτική ιδεολογία, και παρουσιάζουν τήν ἱστορική ἐξέλιξη σάν ἀποτέλεσμα τῆς βούλησης τοῦ ἐν γένει «Ἀνθρώπου», πού ἡ φύση του (θεόπνευστη ἢ μὴ λίγο ἐνδιαφέρει) ὑπερβαίνει τῆς κοινωνικῆς σχέσεως και τελικά τῆς καθορίζει. «Εἶναι οἱ ἄνθρωποι οἱ παραγωγοὶ τών παραστάσεων τους, τών ἰδεῶν τους κλπ., ὅμως οἱ πραγματικοί, οἱ ζωντανοὶ ἄνθρωποι, ὅπως διαμορφώνονται ἀπό καθορισμένη ἀνάπτυξη τών παραγωγικῶν τους δυνάμεων και τοῦ τρόπου σχέσεων πού ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτές... Δέν πρέπει νά ἐνοησοῦμε μ' αὐτό ὅτι ὁ ραντιέρης ἢ ὁ κεφαλαιοῦχος, λόγου χάρη, παῖον νά εἶναι πρόσωπα ὅμως ἡ προσωπικότητά τους προσδιορίζεται ἀπό ταξικές σχέσεις ὁλοτελῶς καθορισμένες»². Τά πρόσωπα δέν εἶναι ὑποκειμενα τῆς ἱστορίας. Εἶναι φορεῖς τών ταξικῶν-κοινωνικῶν σχέσεων ἐξουσίας.

Ἡ ἐπιστήμη λοιπόν τοῦ κοινωνικοῦ, ὁ ἱστορικός υἱλισμός, ἀλλά και ἡ φιλοσοφία πού τή συνοδεύει, ὁ διαλεκτικός υἱλισμός, βρίσκονται σέ μιά συνεχῆ και ἀσυμφιλίωτη θεωρητική σύγκρουση και ἀντιπαλότητα μέ τή θρησκευτική ιδεολογία σ' ὅλες τους τῆς παραλλαγές. Ὁ μαρξισμός θέτει σέ κριτική τῆς θεμελιώδεις θεωρητικῆς ἀφετηρίες κάθε θρη-

σκείας, τόν «ἰδεαλισμό τοῦ Θεοῦ» και τόν «ἰδεαλισμό τοῦ Ἀνθρώπου».

2. Ἡ κριτική τῆς ψυχανάλυσης

Ὅμως και ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀνθρώπινου ψυχισμοῦ, ἡ ψυχανάλυση, πού θεμελιώθηκε ἀπό τόν Φρόυντ, μέ βασικό ἀντικείμενό της τό ἀσυνείδητο, ἦρθε ἀναγκαστικά σέ σύγκρουση μέ τή θρησκευτική ιδεολογία και ἠθική.

«Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι αὐτός ὁ δημιουργός τοῦ κόσμου είναι πάντοτε ἕνας, ἀκόμα και ἐκεῖ πού ὑπάρχει πολυθεϊσμός. Εἶναι πάντοτε ἄντρας, ἀν και δέν λείπουν διόλου ὑπαινιγμοὶ γιά τήν ὑπαρξή θηλυκῶν θεοτήτων... Ἡ συνέχεια είναι εὐδιάκριτη, ἀφοῦ ὁ θεός-δημιουργός ὀνομάζεται ἄμεσα πατέρας. Ἡ ψυχανάλυση συμπεραίνει ὅτι εἶναι πράγματι πατέρας, τόσο ἀξιοθαύμαστος ὅπως φάνηκε κάποτε (ὁ πατέρας του) στό μικρό παιδί. Ὁ θρησκός ἄνθρωπος φαντάζεται τή δημιουργία τοῦ κόσμου σάν τή δική του δημιουργία.

» Ἐτσι ἐξηγεῖται εὐκόλα πῶς συνδέονται οἱ παρήγορες διαβεβαιώσεις και οἱ αὐστηρές ἠθικές ἀξιώσεις μέ τήν κοσμογονία. Γιατί τό ἴδιο πρόσωπο, στό ὅποιο τό παιδί ὀφείλει τήν ὑπαρξή του, ὁ πατέρας (σωστότερα, ἡ ἐξουσία τών γονέων πού ἀποτελεῖται ἀπό τόν πατέρα και τή μητέρα) προστάτεψε και φύλαξε τό ἀδύναμο και ἀβοήθητο παιδί... Ἡ συναισθηματική δύναμη τῆς εἰκόνας αὐτῆς στή μνήμη και ἡ διάρκεια τῆς ἀνάγκης του γιά προστασία, δημιουργοῦν τήν πίστη του στό θεό...

» Τό συμπέρασμα ἐπομένως τῆς

ἐπιστήμης γιά τή θρησκευτική κοσμοθεωρία είναι περιληπτικά τό ἐξῆς: ἐνῶ οἱ διάφορες θρησκείες φιλονοκοῦν μεταξύ τους γιά τό ποιά γνωρίζει τήν ἀλήθεια, ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι ἡ ἀλήθεια πού περιέχει ἡ θρησκεία μπορεῖ γενικά νά παραγνωριστῆ. Ἡ θρησκεία είναι μιά προσπάθεια νά ὑπερνικήσομε τόν πραγματικό κόσμο μέ τόν κόσμο τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ θρησκεία δέν μπορεῖ νά τό πετύχει αὐτό. Οἱ θεωρίες τῆς φέρουν τή σφραγίδα τῆς ἐποχῆς πού δημιουργήθηκε, τῆ γεμάτη ἀγνοια παιδική ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητας»³.

«Ἡ τεχνική τῆς θρησκείας συνίσταται και στήν ὑποτίμηση τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς και στήν παραμόρφωση μέ παραληρηματικό τρόπο τῆς εἰκόνας τοῦ πραγματικοῦ κόσμου και αὐτά είναι ἐνέργειες πού ἔχουν σάν προϋπόθεση τόν ἐκφοβισμό τῆς διάνοιας»⁴.

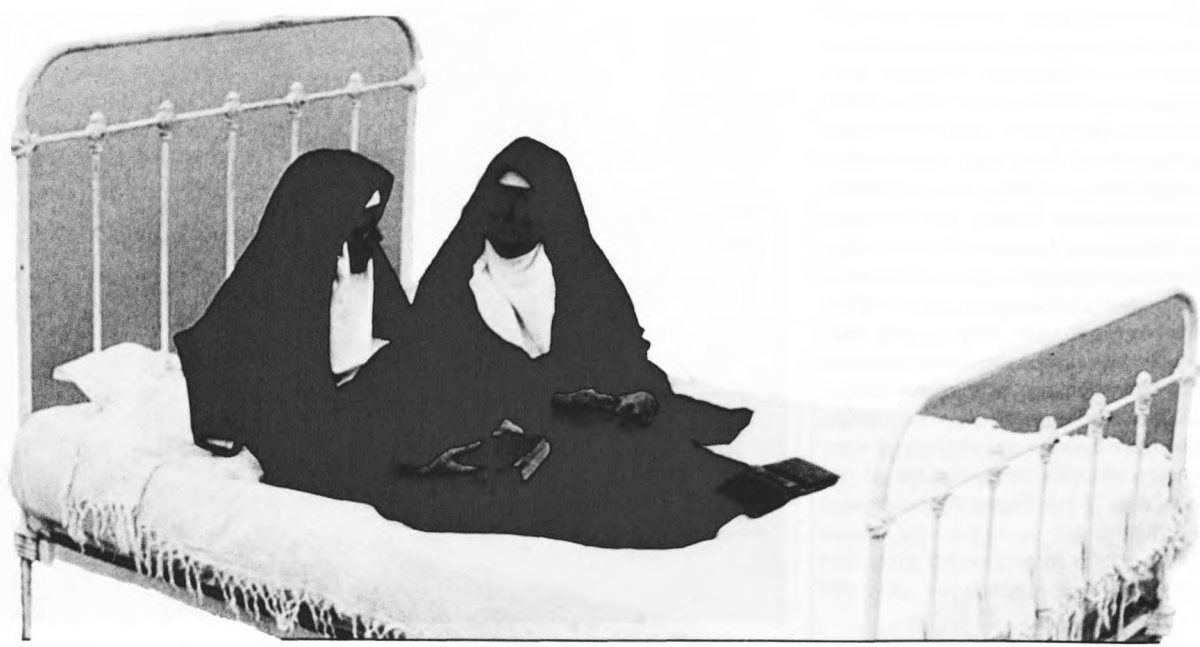
«Μέ κάτι πού κάνουν στήν Ἀμερική φαίνεται καθαρά πῶς ἡ ἐπίδραση τῆς θρησκευτικῆς παρηγορίας μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ ἰσότιμα δίπλα στήν ἐπίδραση τών ναρκωτικῶν. Ἐκεῖ θέλουν τώρα νά ἀφαιρέσουν ἀπό τοὺς ἀνθρώπους ὅλα τά διεγερτικά και ναρκωτικά μέσα και νά τοὺς ἐμπνεύσουν σάν ἀποζημίωση θεοσέβεια. Ἀλλά δέν χρειάζεται νά εἴμαστε περιεργοὶ γιά τήν ἐκβασή αὐτοῦ τοῦ πειράματος»⁵.

Εἶναι πολὺ εὐκόλο νομίζω νά καταλάβομε πῶς ἡ θρησκεία συνδέθηκε ἄμεσα μέ τήν ἀστική κρατική λειτουργία, και πῶς ἡ ἐκκλησία ἐντάχθηκε στό πλέγμα τών κρατικῶν μηχανισμῶν πού ἐπιβάλλουν στίς λαϊκές τάξεις τά κεφαλαιοκρατικά συμφέροντα. Ἀκόμα, ἀκριβῶς γιατί ἡ διάδοση τῆς θρησκευτικῆς - χριστιανικῆς - ιδεολογίας και ἠθικῆς προϋποθέτει τόν «ἐκφοβισμό τῆς συνειδήσεως», είναι κατά κανόνα οἱ πιό συντηρητικῆς δυνάμεις στό πλαίσιο τῆς ἀστικῆς ἐξουσίας πού ἐπικαλοῦνται τή χριστιανική και θρησκευτική ιδεολογία.

3. Οἱ «νεο» - ὀρθόδοξοι

Στό παρελθόν εἶχα τήν εὐκαιρία νά ἀσχοληθῶ - μέ ἀφορμῆ τήν περίπτωση τοῦ Χρ. Γιανναρά και τήν ἐντυπωσιακή ιδεολογική στροφή τοῦ Σαββόπουλου - μέ τό χριστιανοεθνικιστικό ρεύμα πού ἀπόκτησε τελευταία σημαντική ἐμβέλεια σέ κύκλους διανοουμένων, ἀκόμα και ἀριστερῶν»⁶.

Σ' αὐτά τά πλαίσια προσπάθησα νά ἐντοπίσω: α) Τήν ἔνταση και τά χαρακτηριστικά τῆς σημερινῆς *ιδεολογικῆς κρίσης* - πού ἔκαναν δυνατή τήν ἀνάπτυξη τοῦ νέου ρεύματος. Ἀποφασιστικό ρόλο παίζει ἐδῶ ἡ κρίση τῆς κυρίαρχης ἐκδοχῆς τῆς ἀρχουσας ιδεολογίας, τοῦ θετικισμοῦ. β) Τόν *ἐθνικιστικό χαρακτήρα* τοῦ «νέου» ρεύματος πού συμπυκνώνεται στή θέση «ἡ Ὀρθόδοξία είναι ἡ κιβωτός τῆς ρωμοσύνης»

(Ζουράρις) και διατείνεται πως ο ελληνισμός αποτελεί τον «άλλο πόλο του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού, του πολιτισμού της καταναλωτικής βαρβαρότητας και της ήθικιστικής λογοκρατίας» (Γιανναράς). γ) Τόν ανορθολογικό - σκοταδιστικό χαρακτήρα του χριστιανοεθνικισμού, καθώς αρνείται την οποιαδήποτε γνώση που στηρίζεται σε νοητικές κατηγορίες και δηλώνει πως η «αλήθεια», που είναι η «αλήθεια της αποκάλυψης του Θεού», είναι «μιά καθολική γνώση προσωπικής εμπειρίας... που ταυτίζεται με την έρωτική σχέση και κοινωνία» (Γιανναράς). δ) Τόν αντικομμουνιστικό χαρακτήρα του «νέου» ρεύματος, που αντιμάχεται τον μαρξισμό σαν παράγωγο και στοιχείο που ανήκει στον δυτικό πολιτισμό.

Είναι προφανή τα πολιτικά και ιδεολογικά αποτελέσματα που παράγει το «νέο» ρεύμα: Είτε σαν κήρυγμα, είτε σαν «φιλοσοφία», είτε μέσα από την τέχνη, προσπαθεί να μάς στρέψει στην ιδεολογία και την πολιτική της εκκλησίας «μας». Γιατί, να μη τό ξεχνάμε, «η Έκκλησία φωτίζει τό μυστήριο του ανθρώπινου προσώπου» (Γιανναράς). Γνήσιοι «Έλληνες - χριστιανοί» πλέον, θα πιστεύουμε και μεις ότι «ο διασχυρός και η αποδυνάμωση της Έκκλησίας στην Ελλάδα σημαίνει ότι τό ελλαδικό κράτος παραιτείται από τή δυνατότητα μιάς οικουμενικής πολιτικής» (Γιανναράς).

4. Η περίπτωση του Κωστή Μοσκόφ

Αξίζει νομίζω να αναφερθούμε στην περίπτωση του Κ. Μοσκόφ, που παρότι έκφραστής της «νέου» - ορθοδοξίας και οπαδός του Γιανναρά, δηλώνει ταυτόχρονα - στη συνέντευξή του στον προηγούμενο «Σχολιαστή» - ότι είναι και «κομμουνιστής - επαναστάτης».

Ο Μοσκόφ πιστεύει στο «αίτημα της νεορθόδοξης τάξης να επαναστατικοποιηθεί», αίτημα που «ξεκίνησε είκοσι χρόνια πριν με κύριο έκφραστή διανοούμενο τον Χρήστο Γιανναρά».

Ποιό είναι λοιπόν τό επαναστατικό περιεχόμενο της ορθοδοξίας, που - σύμφωνα με τον Μοσκόφ - την φέρνει κοντά στον μαρξισμό; «Ένα από τα βασικά της συστατικά είναι η σχέση με τό καθόλου που έχει, ή ολική σχέση... Με τον άνθρωπο, με την πράξη του ανθρώπου, ή διαλεκτική, δηλαδή ή ζωή, ένοποιείται και γίνεται προσωπική... ή σχέση με τον άλλον μετουσιώνει τό άλλο πιά σε εγώ και εμείς... Ο κομμουνιστής πρέπει να είναι ο έρωτικός άνθρωπος που πυρπολείται για τον άλλον». Και ο Μοσκόφ καταλήγει λέγοντας πως «ή ορθοδοξία δεν είναι θρησκεία».

Τό ότι ή ορθοδοξία είναι θρησκεία και μάλιστα, από τή συγκρότησή της, στο Βυζάντιο, θρησκεία κρατική,

είναι στον καθένα γνωστό και δεν χρειάζεται συζήτηση.

Ίσως όμως να μήν είναι στον καθένα γνωστό ότι τό αίτημα για τον «έρωτικό άνθρωπο που πυρπολείται για τον άλλον» δεν αποτελεί ιδιαίτερο ρητό της ορθοδοξίας, αλλά βασικό ιδεολογικό στοιχείο όλων των εκδοχών του χριστιανισμού. Έδώ μάλιστα έντοπιζονται -όπως έδειξε ο Φρόνντ- και οι ψυχολογικές και ιδεολογικές διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι «πιστοί» μπορούν να μετασηματιστούν σε «μάζα». «Ο κάθε χριστιανός αγαπάει τον Χριστό σαν τό ιδανικό του και αισθάνεται να συνδέεται με τούς άλλους χριστιανούς μέσα από μιά ταύτιση. Άλλά ή εκκλησία απαιτεί απ' αυτόν περισσότερα. Πρέπει, ακόμα παραπέρα, να ταυτιστεί με τον Χριστό και να αγαπήσει τούς άλλους χριστιανούς, όπως τούς είχε αγαπήσει ο Χριστός.

Η εκκλησία απαιτεί λοιπόν και στά δύο σημεία τή συμπλήρωση της λιμπντιακής κατάστασης που δημιουργείται με τον σχηματισμό της μάζας. Η ταύτιση πρέπει να έμφανιστεί εκεί όπου είχε λάβει χώρα ή εκλογή αντικειμένου, και ή αγάπη προς τό αντικείμενο πρέπει να έμφανιστεί εκεί όπου υπάρχει ή ταύτιση»⁷.

Τήν «πυρπόληση για τον άλλο» μπορεί λοιπόν κάλλιστα να συνοδεύσει ο θρησκευτικός φανατισμός της «μάζας» και ή πυρπόληση των μαγισσών. Ίσως ο Κ. Μοσκόφ να βρίσκει ομοιότητες ανάμεσα στις σχέσεις που υπάρχουν στο κόμμα του και στις σχέσεις που αναπαράγει ή χριστιανική εκκλησία. Τί σχέση έχουν όμως όλα αυτά με τό κίνημα της εργατικής τάξης για τήν ανατροπή του καπιταλισμού;

Άλλά και ή «ολική σχέση» και ή «σχέση που μετουσιώνει τό άλλο σε εγώ και εμείς», δεν αποτελεί ορθόδοξη αποκλειστικότητα. Πρόκειται για αυτό που ο Φρόνντ αποκαλεί «ώκεάνιο συναίσθημα», και τό οποίο επικαλείται κάθε θρησκεία, πάντα σε αναφορά με τήν αγάπη προς τούς θεούς και τήν αγάπη προς τούς άλλους. Συνυφίνεται με τά άσαφή όρια του Έγώ, που επεκτείνονται προς τό άσυνείδητο, προς τό Έκείνο. Τό ώκεάνιο συναίσθημα «έχει συσχετιστεί πολύμορφα με τή θρησκεία, με τήν οποία είναι δυνατό να συσχετίζεται σε εκείνες τις μακρινές περιοχές, όπου παραμελείται ή διάκριση του Έγώ απ' τ' αντικείμενα και αυτών μεταξύ τους»⁸.

Όταν όμως ο μαρξισμός συγκρίνεται και ταυτίζεται με τά κάθε λογής παραληρηματικά συναίσθημα, τότε είναι προφανές πως τό ζητούμενο και τό αποτέλεσμα δεν είναι παρά ή ύπνωση και ή διάλυση του μαρξισμού.

Ο «ιδεαλισμός του προσώπου» μπορεί να μετασηματίζεται. Πάντα όμως συγκαλύπτει τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας, τις οποίες απλά διαμεσολαβούν τά πρόσωπα, με τούς έρωτές τους ή χωρίς αυτούς.

Όπως έγραφε και ο Max Horkheimer τό 1937: «Σαν συνεχιστής της θρησκείας, ή νέα μεταφυσική διαφυλάσσει τήν ιδέα ότι ο άνθρωπος μπορεί να περιμένει κάτι περισσότερο από τον εαυτό του και για τον εαυτό του, απ' ό,τι του επιφυλάσσει σήμερα ή τύχη του στις συνθήκες του υπάρχοντος κόσμου. Αυτό προκύπτει καθόσον παρουσιάζεται ένας άνθρωπος χωρίς χρήμα, σχέσεις, επίθετο, χωρίς να ανήκει στους ισχυρούς ή να είναι τουλάχιστον συμπαθής σ' αυτούς, αλλά απλά υπάρχει σαν άνθρωπος, μ' όλες τις δυνατότητες του ανθρώπου»⁹.

5. Η «νέο» - ορθοδοξία δεν είναι νέα

Πριν κλείσω αυτό τό άρθρο θα ήθελα να κάνω μιά νύξη. Η «νέο» - ορθοδοξία, σαν κοινωνιολογικός και φιλοσοφικός προβληματική δεν είναι τόσο νέα όσο τήν παρουσιάζουν οι οπαδοί της.

Ο Δ.Γ. Τσάκωνας, περισσότερο γνωστός σαν ύπουργός της χούντας, διδάσκει πάντα ότι «ο ορθόδοξος στοχασμός υπήρξε κατά βάσιν επαναστατικός. Άλλ' ή σημερινή ελληνική κοινωνία διέπεται από ένα φιλελεύθερον πνεύμα, τό οποίον τήν συνδέει με τον ευρωπαϊκόν συντηρητισμόν»¹⁰. «Η άπεραντος αγάπη όχι απλώς προς τον πλησίον αλλά προς τον άγνωστον αδελφόν, τον οποίον ύψωσεν ο κοινοβιακός στοχασμός των μονών της Ανατολής, διώκεται ως ανατρεπτική θεωρία... από τον ωροφύλακα του ελλαδικού κρατιδίου»¹⁰. Άκόμα χαρακτήριζε τήν ορθοδοξία «άταξικήν και άσώματην» και ύποστηριζε πως «ο Νεοελληνικός πολιτισμός... ιστάμενος επείκεινα της στυγνής λογοκρατίας της

βιομηχανικής κοινωνίας, έχει αξίας ύψηλοτέρας πολλών άλλων λαών, διότι αποτελεί σύνθεσιν ενός κοινοβιακού Χριστιανισμού και της Λεβεντιάς»¹¹.

Παρόμοια πράγματα άλλωστε διακήρυσε και ο Π. Χρήστου, ο «έμπνευστής των νεοπαλαμικών έν Θεσσαλονίκη σπουδών» (Γιανναράς), περισσότερο γνωστός για τό χουντικό παρελθόν του.

Επίλογος

Πισω από τό κήρυγμα των «νέων θεολόγων» προβάλλει άπωθητική ή εικόνα της κρίσης της Άριστεράς. Γιατί είναι ή Άριστερά που σε μεγάλο βαθμό υπέθαψε και συντήρησε, στις Κεντρικές Έπιτροπές και στα ιδεολογικά της όργανα, στις συντακτικές έπιτροπές των περιοδικών της και στις στήλες των έντύπων της, τον χριστιανοεθνικιστικό σκοταδισμό.

12. 8. '83

Γιάννης Μηλιός

1. Marx - Engels Werke, Band 27.
2. Μάρξ - Ένγκελς, Η Γερμανική Ίδεολογία έκδ. Αναγνωστίσης.
3. Σ. Φρόνντ, Νέα σειρά παραδόσεων, έκδ. Επίκουρος.
4. Σ. Φρόνντ, Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας, έκδ. Επίκουρος.
5. Σ. Φρόνντ, Τό μέλλον μιάς αυταπάτης, έκδ. Επίκουρος.
6. «Θέσεις», τεύχος 3, «Σχολιαστής» τεύχη 3 και 4.
7. S. Freud, Massenpsychologie und Ich - Analyse.
8. M. Horkheimer, Der neueste Angriff auf die Metaphysik.
9. Δημ. Γρ. Τσάκωνας, Κοινωνιολογία του Νεοελληνικού Πνεύματος.
10. Δημ. Γρ. Τσάκωνας, Προβλήματα Έλληνικότητας.
11. Δημ. Γρ. Τσάκωνας, Εισαγωγικά μαθήματα κοινωνιολογίας.